

El convent franciscà de Girona, un dels primers a establir-se al territori de la Corona d'Aragó, no va poder refer-se després de la desamortització de les cases religioses a mitjans del segle XIX, però afortunadament la major part del seu arxiu s'ha conservat i es troba a Barcelona a l'Arxiu Provincial dels Franciscans de Catalunya. Aprofitem aquesta oportunitat per a fer conèixer el significat d'alguns dels documents importants encara que en un estudi breu hem de fer una selecció subjectiva; no obstant, esperem que la nostra aportació sobre el tema serveixi per a indicar la importància de la col·lecció de documents i, potser, per a animar els estudiosos a dedicar-li atenció.

Primerament, volem senyalar tres obres fonamentals per a qualsevol consulta de l'arxiu dels franciscans de Girona des de la seva inauguració durant els primers anys del segle XIII fins l'extinció del segle XIX: el més important d'aquests manuscrits és el Repertori de 1739 que dona un llistat de tots els pergamins existents a l'arxiu en aquella data¹. D'aquest pergamin vam transcriure els més importants dels segles XIII i XIV que publica l'Anuari de l'Institut d'Estudis Gironins en tres parts que corresponen als anys 1987, 1988 i 1989². Bàsicament, els pergamins publicats tracten dels primers anys del convent i presenten una visió un xic legal de l'establiment i desenvolupament del mateix. Els altres pergamins, no gaire diferents en contingut, reben mèdels i alguns d'ells són molt discrepants. Per pagar i comptar els pergamins que publicarem, hi consten uns 170 dels quals 17 corresponen al segle XIII, 48 al segle XIV, 52 al segle XV, 14 al segle XVII, un al segle XVIII i dos al segle XIX. Afortunadament, amb la ajuda del Repertori i la diligència de l'arxivista actual, el P. Josep Martí Alegre, els documents classificats i ordenats en calaixos de fàcil accés.

La segona obra fonamental per a conèixer l'arxiu antic és el *Operariu complet* a l'any 1267. Segons l'autor d'aquesta compilació —son de

JILL WEBSTER
ST. MICHAEL'S COLLEGE UNIVERSITY OF TORONTO

L'arxiu del convent franciscà de Girona

«ESTUDIS CASTELLONENCS»
Nº 6 1994-1995, pp. 1531-1536

El convent franciscà de Girona, un dels primers a establir-se al territori de la Corona d'Aragó, no va poder refer-se després de la desamortització de les cases religioses a mitjans del segle XIX, però afortunadament la major part del seu arxiu s'ha conservat i es troba a Barcelona a l'Arxiu Provincial dels Franciscans de Catalunya. Aprofitem aquesta oportunitat per a fer conèixer el significat d'alguns dels documents importants encara que en un estudi breu hem de fer una selecció subjectiva; no obstant, esperem que la nostra aportació sobre el tema serveixi per a indicar la importància de la col·lecció de documents i, potser, per a animar als estudiosos a dedicar-hi atenció.

Primerament, volem senyalar tres obres fonamentals per a qualque consulta de l'arxiu dels fra-menors de Girona des de la seva inauguració durant els primers anys del segle XIII fins l'exclaustració del segle XIX: el més important d'aquests manuscrits és el Repertori de 1739 que dona un resum de tots els pergamins existents a l'arxiu en aquella data¹. D'aquest pergamins vàrem transcriure els més importants dels segles XIII i XIV que publicà l'Anuari de l'Institut d'Estudis Gironins en tres parts que corresponen als anys 1987, 1988 i 1989². Bàsicament, els pergamins publicats tracten dels primers anys del convent i presenten una visió un xic legal de l'establiment i desenvolupament del convent. Els demés pergamins, no gaire diferents en contingut, resten inèdits i alguns d'ells són molt deteriorats: tot plegat i comptant els pergamins que publicarem, hi consten uns 170 dels quals 17 corresponen al segle XIII, 48 al segle XIV, 52 al segle XV, 14 al segle XVII, un al segle XVIII i dos al segle XIX. Afortunadament, amb la ajuda del *Repertori* i la diligència de l'arxiver actual, el P. Josep Martí Mayor, tots es troben classificats i ordenats en calaixos de fàcil accés.

La segona obra fonamental per a conèixer l'arxiu àntic és el *Speculum* compilat a l'any 1567³. Segons l'autor d'aquesta compilació «son descrites y continuats los calendaris dels instruments [que] son recondits en lo arxiu de dit monastir en los cal[i]xos qui ocupen tots los mesos de l'any perque facil-

1 Ms. 090, 4C-15, *Repertori dels Actes y demes papers aixi vells com nous ques troban en lo arxiu del convent per abecedari, any 1739*.

2 V. Jill R. Webster, «Col·lecció de documents del convent franciscà de Girona 1224-1399», AIEG, XXVIII 91985-1986), 157-189; XXIX (1987), 27-86; XXX (1988), 141-226.

3 Ms. 094, 4C-19, *Speculum instrumentorum monasterii fratrum minorum Gerunde*, [s. XVI].

ment se puguen trobar los actes; seran necessaris per las rendas; exiran en un mateix mes,» o sigui el frare que va escriure el *Speculum* ho va fer per a fer més fàcil la feina del síndic o ecòmic del convent⁴. De fet la major part són donacions i legats testamentaris que formaren el que cada mes podia esperar el convent de rendes; organitzats cronològicament segons els mesos de l'any, aquests ingressos anuals daten del segle XIV i, a l'introducció al *Speculum*, l'autor explica el mètode que ha seguit en la seva compilació.

El tercer llibre bàsic per a coneixer el contingut de l'arxiu és el *Memoriale* del qual parlarem més extensament a continuació; escrit durant els segles XVI, XVII i XVIII no es limita a parlar del contingut de l'arxiu però inclueix temes de summe interès per a l'història de Catalunya i particularment de la ciutat de Girona⁵. A la pàgina 160 i següents trobem una llista de les butlles i privilegis en favor del convent que s'ha conservat a l'arxiu; desafortunadament, no hi consten les dates dels documents; els temes tractats i els Papes mencionats semblen indicar que aquestes butlles són les que tenia el convent des de la seva fundació al segle XIII.

Les tres obres fonamentals ens ajuden a identificar els documents que han perdurat a través dels segles i en conjunt ens expliquen com va ésser l'arxiu del convent franciscà de Girona, i sobretot quins documents consideraren importants els frares. Ens deixa amb una pregunta bàsica perquè a l'Edat Mitjana no conservarem documents de professió i mort de frares com va ésser la pràctica en temps més moderns? També ens sorpren la manca de crònica de la vida del convent i hem de preguntar-nos si aixó es devia a la poca aptitud per a escriure, o si de fet existia tal relació que no es considerava propiament part de l'arxiu i així no s'ha conservat. No obstant, la importància d'aquest arxiu franciscà és considerable i més perquè, pel que sabem, no existeix a la Península Ibèrica cap altra col·lecció de documents tant completa que procedeixi d'un convent franciscà medieval.

Per l'importància que té aquest arxiu i pel contingut de alguns dels manuscrits ens sembla interessant indicar alguns dels fets mencionats en ells. Començem amb el *Memoriale*, potser el més variat de tots; apart de la llista de capelles i sepultures de seglars, trobem una llista de professions que daten de finals del segle XVI pel qual notem qu'els novicis procedien de ciutats tant diverses com Sogorb, València, Caldes de Malavella, Banyoles i naturalment, Girona. Entre aquestes dades notem les següents: a l'any 1653, Fr. Bonaventura Millet sol·licita entrar en el convent de Girona perquè se li han negat la entrada al de Perpinyà per haver pres armes amb l'exèrcit francès⁶. El convent de Girona l'accepta a condició que es comporti bé i que no s'associe més amb coses bèliques. Un altre, Fr. Joan, a l'any 1607, «se despulla per malaltia» poc després de la seva professió⁷. Hi consta una llista dels frares morts durant aquella època però a diferència del que fa amb molts d'ells qui entraven el noviciat, l'autor no considera important incloure l'edat dels frares que han mort.

La quantitat de persones mortes tenen un interès especial durant el segle XVII perquè Girona va patir una sèrie de epidèmies i inundacions, de les quals foren molt greus la pesta de l'any 1650 quan un de cada sis gironins va morir de la malaltia, i les inundacions dels anys 1663, 1678 i 1699 varen acabar amb la vida de uns altres⁸. El nostre *Memoriale* menciona un altra epidèmia a l'any 1673 que segons el cronista començà el 8 de abril a l'hospital general de Girona i s'extengué per tota la ciutat, resultant molt contagiosa fins el mes de juny encara que un pobre carmelita va contagiar-se el 22 de novembre quan el perill ja havia disminuït⁹. El cronista franciscà dona el número de morts en els convents de religiosos: carmelites descalçats 19, jesuïtes 12, franciscans 12 i un donat, encara que 26 framenors es varen contagiar. Gràcies al bon esment del Doctor Pere Badia i del cirurgià, Antoni Ribot que «acudiren ab gran puntualitat y amor a la cura dels religiosos, venint a visitarlos y a curarlos y a mitja nit, y ya a qualsevol hora que fos menester» molts franciscans varen superar els efectes de la malaltia. En total, diu el cronista, unes 3.000 persones es varen contagiar, entre ells alguns nens.

4 *Speculum*, cit. p.1

5 Ms. 137, 4E-8, *Liber dictus memoriale conventus Sancti Francisci civitatis Gerunde*, [s. XVI].

6 V. *Memoriale*, cit., p.100, 1 març, 1653.

7 *Idem*, p., 89, 1 abril, 1607.

8 V. Joaquín Pla Cargol, *Gerona històrica*, Gerona, 1962 (5a. edició). p. 154.

9 V. *Speculum*, cit., p. 248.

De les inundacions hi ha una explicació de l'any 1617, que segons el nostre franciscà era més greu que les dels anys 1599 i 1579. Malgrat el fet qu'el diluvi fou tant intens durant quinze dies l'aigua no va entrar en el convent de Sant Francesc fins l'últim dia quan va inundar el claustre i la sacristia, arribant a un nivell de sis palms; «entra lo dit divendres a nou horas y mitja en la yglesia y convent y se comença a abaxar a las quatre de la matinada del dissapte»¹⁰. En aquell moment havia quaranta i vuit religiosos residents en el convent i cinc nois joves, i el cronista es maravella que tots podien menjar perquè varen tenir de suspendre la seva anada acostumada en busca de almoines. Per a fugir de l'aigua els més grans pujaren a la cuina de la enfermeria i els sacerdots en número de trenta digueren missa en tres altars que havien parats en el cor. Les monges de Santa Clara tenien més sort perquè l'aigua no les va arribar. Els danys causats a la ciutat de Girona foren molts especialment als molins i al pont major. Amb tot, en aquesta ocasió, no va morir cap persona.

Al mateix *Memoriale* trobem una referència a la creuada de 1693, probablement contra els indis d'Amèrica i amb referència especial a les missions franciscanes. L'autor lamenta que molts frares vells han mort i així no poden facilitar al lector de la crònica els detalls que caldrien. L'últim tema que considerem d'importància per la nostra comunicació es relaciona amb el Bisbe de Girona, Don Miquel de Taverner, que pocs mesos abans de la seva mort fou elegit Arquebisbe de Tarragona. Sabem que Don Miquel fou elegit bisbe de Girona a l'any 1699 i que recolzà la causa de Felip V; quan la ciutat de Girona defensà la de Carles d'Austria, el bisbe va tenir que refugiar-se a Perpinyà, no tornant a la seva diòcesi fins l'any 1711. El 16 de desembre de 1720 fou anomenat arquebisbe per la intervenció de Felip V però va morir el 24 de març de l'any següent, i fou enterrat a Girona¹¹. L'autor del *Memoriale* inclueix una nota sobre aquest bisbe que a l'hora de la seva mort va tenir més que veure amb Girona que amb la seva nova diòcesi, i sembla que va morir a la ciutat del Ter.

La visió qu'ens ha aportat el *Memoriale* naturalment és molt incompleta i parcial però és evident qu'alguns frares sentien profundament els problemes de la època i de la seva ciutat; tal devia ésser la posició del pare Cúndaro que feu una història de la invasió injusta de Catalunya per tropes franceses durant les guerres napoleòniques.¹² El pare Cúndaro havia sigut lector del convent i definidor honorari de l'orde, cuidant-se dels estudis al convent de Girona i, lo que és més pertinent aquí, ex-capità de la companyia de la creuada de regulars. Amb la data de 22 gener, 1819, el manuscrit ens facilita un comentari sobre els fets de la guerra de Napoleó amb atenció especial a l'efecte que tenien sobre la vida de la ciutat de Girona. Inclòs amb el llibre hi ha un foli solt que conté uns comptes pagats per Josep Torrella pel difunt tresorer, Josep València, que es refereixen al període de 1 de juny 1808 a 11 desembre de 1809 i que tenen un interès especial pel que fa al cost de la vida durant la guerra.¹³

Els altres manuscrits es limiten a parlar de la vida dels frares però alguns d'ells contribuïen també als coneiximents de la societat gironina dels segles XVI a XIX. Per exemple, el trasllat en català de un document en llatí del mes de juny 1323, redactat pel notari Guillem Dez Quer (No. 8) de Girona, al maig de 1320, es refereix a la venda d'una propietat del llavors procurador del convent, Bonanat Carbonell, per a ampliar l'església dels frares. Les cases que formen la propietat havien pertangut a Ramon Font i Guillem Moner i foren venudes per Pere Font, ciutadà de Mallorca i fill de Ramon que vivia en una de les cases; l'altra fou llogada a Antoni Oliver, peraire¹⁴. La còpia no té cap data però probablement va ésser copiada a finals del segle XVIII o principis del segle XIX.

10 V. *Memoriale*, cit., p. 252v.

11 V. *Memoriale*, cit., p. 249.

12 V. Msa. 098, 4C-23, P. Manuel Cundaro, «Història político-crítico militar de la plaza de Gerona», S. XIX - 22, gener, 1819. El P. Cundaro fou lector jubilat del convent de Sant Francesc, definidor honorari de l'Ordre dels Frares Menors i encarregat dels estudis del convent de Girona, i ex-capità de la Companyia de la Creuada de Regulars..

13 V. P. Cundaro, f. solt- comptes del 1 juny 1808 a 11 desembre, 1809.

14 V. 6H-4, diversos documents dels segles XVII a XIX. Entre ells trobem una còpia d'un document de 3 Juny, 1323, traduït al català, i redactat pel notari, Guillem dez Quer, No. 8 de Girona, el 17 maig, 1320. Publicarem l'original en llatí com No. 28 del nostre estudi citat. El nostre document No. 29 també tracta del mateix assumpte (v. XXIX, (1987), pp. 58/59). També entre aquests documents hi consta l'inventari de la propietat de Mariana Martí, viuda de Mestre Miquel Martí, sots-veguer de Girona, 7 novembre, 1687.

El llibre de professions, morts i donats de 1827, compilat pel llavors guardià del convent, Fr. Pau Aragó, ens dona alguna idea de l'edat en qu'acostumaven a pendre l'hàbit franciscà a principis del segle XIX. El més jove que hem trobat tenia 16 anys, 11 mesos i tres dies i venia de Tarragona¹⁵.

L'edat dels altres variava de 18 anys a 30 anys, encara que gran part de les entrades no mencionaven l'edat del novici. Molts dels manuscrits procedien de la cofradia dels sabaters o del cordó i generalment consistían en comptes molt abreujats: de fet moltes pàgines quedaren en blanc i les entrades ofereixen poca informació.

En conclusió, podem dir qu'els documents més abundants i potser més importants també de l'arxiu franciscà de Girona són els pergamins dels segles XIII a XVI, la relació dels quals es troba en el *Repertori* mencionat al principi d'aquesta comunicació. No obstant, creiem que l'arxiu en conjunt ofereix una visió de la vida gironina dels religiosos franciscans durant l'existència del convent, o sigui des de el segle XIII fins al segle XIX, important sobretot perquè la major part dels arxius dels ordes mendicants no s'han conservat. A continuació donem la classificació actual dels manuscrits que pertanyien al convent, ja qu'els pergamins queden separats en calaixos corresponents al seu any i procedència i descrits no solament en el *Repertori* sinó en un catàleg mecanografiat i assequible a l'Arxiu Provincial dels Franciscans de Catalunya.

MANUSCRITS DEL CONVENT DE GIRONA CONSERVATS A BARCELONA EXTRETS DEL CATÀLEG GENERAL MECANOGRAFIAT DE TOTS ELS MANUSCRITS FRANCISCANS CONSERVATS A L'ARXIU PROVINCIAL DELS FRANCISCANS DE CATALUNYA

- Ms. 048 4B-6 [*Libro del Noviciado*] s. XVII..
- Ms. 049 4B-7 *Llevador de Sant Francesch de Girona* s. XVII.
- Ms. 050 4B-8 *Llevador fet en lo any 1585 posat en orde per lo noble don Sebastià de Portulés y Bressó, administrador de Confraria del Cordó de Nostre Pare S. Francesch de Girona.* S. XVI.
- Ms. 051 4B-9 *Llevador del convent de Sant Francesc de Gerona.* S. XVII.
- Ms. 090 4C-15 *Repertori dels Actes y demes papers així vells com nous ques troban en lo arxiu del convent per abecedari.* Any 1739.
- Ms. 091 4C-16 *Libro de partidas que contiene entradas, profesiones, difuntos y donados de este convento - comiensa en el año 1827.*
- Ms. 092 4C-17 *Patens que se han de llegir quant se llegexen los Estatuts.* S. XVIII.
- Ms. 093 4C-18 *Libro en que se escriben las patentes de los prelados /superiores de este convento del S.P. San Francisco de Gerona. Año 1774.*
- Ms. 094 4C-19 *Speculum instrumentorum monasterii fratrum minorum Gerunde.* S. XVI.
- Ms. 095 4C-20 (Cuentas de la cofradia del Cordón). S. XVIII.
- Ms. 096 4C-21 *Llevador manual del convento de N.S.P.S. Francisco de la ciudad de Gerona de la provincia de Cataluña en el año 1699.*
- Ms. 097 4C-22 *Llevador Mestre o Speculum Major ahont se notan y deuran en havant notarse las rendas reb la tercer regla de N.P.S. Francesch de la present ciutat de Gerona.* S. XVIII.
- Ms. 098 4C-23 P. Manuel Cúndaro, *Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona.* S. XIX.
- Ms. 132 4E-4 *Llevador Maestro del convento de N.S.P.S. Francisco de la ciudad de Gerona... fecha el año 1699.*
- Ms 133 4E-5 *Llevador Mestre del convent de N.S.P.S. Francesch de la ciutat de Gerona... fet en lo any 1739.*
- Ms. 134 4E-6 *Llibre de fundacions del convent de N.P.S. Francesch de la ciutat de Gerona fet en lo any 1739 a 10 setembre.*
- Ms. 137 4E-8 *Liber dictus Memorable conventus Sancti Francisci civitatis Gerunde.* S. XVI.
- GH-4 Documents d'alguns convents incl. convent de Sant Francesc de Girona: creació d'un censal en 1664 i altres documents dels segles XVI, SVII i XVIII i còpia d'un document de 1323.